

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 900 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukxonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
“Sibir daryolarining burilishi” loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqtoev Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini “yashil” iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda “yashil investitsiyalar” dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta‘limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rif tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rnini	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinov Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish	631
Xamdamiy Eldor Toshmurovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish	666
Mardonova Shoxsanam Baxodirovna	
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas	672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli	
Kameral soliq tekshiruvida smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi	680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан)	687
С.Э. Холмуратов	

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта.....	692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи	
Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari.....	701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich	
Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish	705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari	710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi	
Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi.....	717
Yangieva N.S.	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati	722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li	
Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry	726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov	
Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана	733
Н.А. Артиков	
Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar.....	737
Sharofiddinova Gulnoza Iloxomjonovna	
Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri	745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari	750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich	
Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili	761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li	
Aholining o'rtacha umr ko'rish yoshini o'zgarishi sharoitida keksalarning ijtimoiy ta'minotiga xavflarning ortishi.....	767
Toyirov Shohboz Ziyodullo o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlash ichki nazorat xizmatlari	773
Xaydarov Baxrom Xolmuradovich	
Moliya bozorida xususiy banklar faolligini ta'minlash istiqbollari	777
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Budjet daromadlari ijrosini ta'minlashda soliqlar hisobi va tahlilining ahamiyati	782
Abdullaev Abror Bozarboevich	
Aholi daromadini oshirish yo'llari.....	803
Shadmanov Baxodir Sherkulovich	
Tourism and regional identity in Uzbekistan: balancing heritage and development	808
Raximova Nilufar Aminovna, Abdukholikova Farida Erkinjon qizi	
O'zbekiston sanoat korxonalarining fond bozorida ishtiroki tahlil va muammolari.....	815
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirish va amalga oshirish tahlili	823
Karabaev Sanjar Abdusamatovich	
Globalashuv sharoitida milliy korxonalarining eksport salohiyatini boshqarish masalalari	832
Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	
Бизнес-планирование и прогнозирование деятельности организации.....	836
Алимов Бехзоджон Наврузжонович	
Farg'ona vodiysida ekoturizm – kambag'allikka qarshi kurashning yangi imkoniyatlari	840
Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi	
Aholi turmush darajasi baholash bo'yicha dasturiy ta'minot ishlab chiqishda horij tajribasini o'rganish	844
Tursunov Farxod Baxodir o'g'li	
Mintaqa aholi turmush farovonligiga ta'sir qiluvchi omillar tasnifini ishlab chiqish.....	848
Xodjanijazov Shohruh Yuldashovich	
Xususiy oliy ta'lim muassasalari menejmentining nazariy jihatlarini va o'ziga xos xususiyatlari.....	856
Karimov Ulug'bek Usmonovich	

Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	861
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
Повышение инвестиционной привлекательности – важное условие повышения конкурентоспособности предприятий.....	865
Каримова Дилафруз Садирдин кизи	
Yevropa ittifoqi davlatlari tijorat banklarining soliq to'lovlarini amalga oshirish tartibi	870
Komolov Odiljon Sayfidinovich	
Boshqaruvda innovatsiyalarni hisobga olgan holda agrokorxonalarni davlat tomonidan rag'batlantirishning zamonaviy yondashuvlari	878
Shaniyazova Zamira	
Практические аспекты применения статистических методов контроля качества на предприятиях.....	883
Усманов Илхом Ачилович, Усманов Фарзод Шохрухович	
Yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o'sishning yangi paradigmalarni shakllantirish: nazariy asoslar va amaliy talqinlar.....	891
Alimova Guzal Abduxakimovna	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarining nazariy va metodologik tahlili	895
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li	

XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARINING NAZARIY VA METODOLOGIK TAHLILI

Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Samarqand filiali "Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes"
kafedrası v.b. dotsenti
<https://orcid.org/0009-0000-0855-0566>

Annotatsiya: Mazkur maqolada xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyatining samaradorlik ko'rsatkichlari nazariy jihatdan o'rganilib, ularni baholashda qo'llaniladigan metodologik yondashuvlar tahlil qilinadi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda xizmatlar sohasi iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylangani sababli, ushbu korxonalar faoliyatining samaradorligini aniqlash va oshirish dolzarb masala hisoblanadi.

Kalit so'zlar: xizmat ko'rsatish, samaradorlik, xizmat sifatini baholash, iqtisodiy tahlil, metodologiya.

Abstract: The article theoretically examines the performance indicators of service sector enterprises and analyzes the methodological approaches used to evaluate them. Since in modern economic conditions the service sector has become an important factor in economic growth, determining and improving the performance of these enterprises is a pressing issue.

Key words: service provision, efficiency, service quality assessment, economic analysis, methodology.

Аннотация: В статье теоретически исследуются показатели эффективности деятельности предприятий сферы услуг и анализируются методические подходы, используемые для их оценки. Поскольку в современных экономических условиях сфера услуг стала важным фактором экономического роста, определение и повышение эффективности деятельности этих предприятий является актуальной проблемой.

Ключевые слова: The article theoretically examines the performance indicators of service sector enterprises and analyzes the methodological approaches used to evaluate them. Since in modern economic conditions the service sector has become an important factor in economic growth, determining and improving the performance of these enterprises is a pressing issue.

KIRISH

Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar negizida vujudga kelayotgan yangi iqtisodiy munosabatlar xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish uchun qulay imkoniyatlar, ya'ni iqtisodiy islohotlar xizmat ko'rsatish korxonalarini va tashkilotlari faoliyatlarini takomillashtirish, yangi xizmat ko'rsatish shakllari va usullarining vujudga kelishiga imkoniyat yaratdi.

Rivojlangan bozor iqtisodiyotiga asoslangan mamlakatlar iqtisodiyotida ro'y berayotgan tub o'zgarishlar samaradorlik tushunchasiga ham nazariy ham amaliy jihatdan yangicha yondashuvni zarurat etmoqda. XX asrning so'nggi yillaridan boshlab xorijiy adabiyotlarda servis (xizmat ko'rsatish) faoliyati samaradorligi ko'rsatkichlarini ilmiy jihatdan tadqiq qilishga keng ko'lamda kirishildi. [1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING SHARHI

Xizmat ko'rsatish korxonalarini samaradorlik ko'rsatkichlari tahlili: mamlakatimiz olimlari (Q.Abduraxmonov, N.Tuxliyev, M.Pardayev, I.Tuxliyev, B.Safarov, M.Muxammedov I.To'xtayev va boshqalar) va xorijiy olimlar (V.Preobrajenskiy, M. Mironenko, I. Tverdoxlebov, I. Zorin, S.Sesyolkin va boshq.)ning xizmatlar sohasini rivojlanishiga oid o'rganishlar olib borganlar hamda tadqiqotlarida ilmiy ishlarida keng yoritilgan. Xorijiy mamlakatlarda chop qilingan ilmiy ishlarda servis faoliyati samaradorligi ko'rsatkichlari ko'proq resurs-sarf yondashuvi asosida tahlil etilgan. Bunda unumdorlik va samaradorlik ko'rsatkichlari bir xil iqtisodiy kategoriya sifatida yondashilgan. Shu sababli xorijiy mamlakatlarda servis faoliyati samaradorligini tavsiflashda mehnat unumdorligi ko'rsatkichlaridan foydalanilgan. Servis faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarini ifodalashda unumdorlik statistikasidan foydalanish ilmiy jihatdan to'g'ri, chunki birinchidan, samaradorlikni talqinida unumdorlik ko'rsatkichlaridan foydalanish zarurati holatlarini keltirib chiqarmaydi. Ikkinchidan, o'z navbatida servis iqtisodiyoti sharoitida olingan ma'lumotlar tahliliga ko'ra, amaliyotda faoliyat samaradorligini baholashda kengaytirilgan tarzda yondashuvni maqsadga muvofikligini asoslaydi.

TADQIQOT USULLARI

Maqolada analiz va sintez, abstrakt-mantiqiy tahlil, kuzatish, qiyoslash, statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Shu bois, bibliografik tadqiqot natijasida xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarining nazariy va metodologik tahlil qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Shunday qilib, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanib borishi insonlar moddiy farovonligi va turmush sifatini oshishiga olib keldi. Ma'lumki, XIX asrning oxirlarida E.Engel tomonidan aholi daromadini o'sishi bilan iste'mol tarkibini o'zgarishini statistik jihatdan bog'liqligini asoslagan edi. E.Engelning birinchi qoidasiga ko'ra – daromadlar darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, iste'molchilar daromadining shunchalik kam qismini sifati past bo'lgan tovarlarga sarflashadi. Ikkinchi qoidasiga ko'ra, aholining turmush sharoiti va daromadlari darajasi kanchalik yuqori bo'lsa, iste'molchi sarfining katta qismini yuqori sifatli tovarlar va xizmatlarga sarflanadi. E.Engelning ikkinchi qoidasiga ko'ra, aholining farovonligi va daromadlari qanchalik yuqori bo'lsa, ular oilaviy budjetining kam qismini oziq-ovqat mahsulotlariga, ko'p qismini esa servis xizmatlariga sarflashadi. Rivojlangan mamlakatlarda oilaviy budjetning 18-20%i oziq-ovqat mahsulotlarining iste'moliga, 35-40%i esa xizmatlarga sarflanadi. E.Engel tomonidan e'tirof etilgan qonuniyatni ba'zi tadqiqotchilar ITT natijasida ijtimoiy unumdorlikka (ishlab chiqarish samaradorligi) bog'liq deb ta'kidlashadi. Olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, AQShda kompyuterlarni ishlab chiqarish sohasiga ta'siri natijasida 1990-1994 yillarda YAIMning o'sishi 5-7% ni, 1995-2000 yillar mobaynida yuqori texnologiyali ishlab chiqarish sohasida yaratilgan YAIM 8% ni tashkil etib, uning yillik ushish sur'ati 35% ni tashkil etgan. 1990 yillarda axborot texnologiyali ishlab chiqarishda bir ishlovchi hissasiga to'g'ri keladigan qo'shilgan qiymat miqdori 10,4% ni tashkil qilgan. Bu holat iqtisodiyotning boshqa sohalariga nisbatan ancha yuqoridir. [2-3].

TAHLIL VA NATIJALAR

Xususan, turli xil tovar va xizmatlarga to'lov qobiliyatini daromadga nisbatan egiluvchanlik koeffitsiyenti va boshqa yo'nalishdagi tadqiqotlar shular jumlasidandir. Masalan, V.Fyuks 1968-yilda xizmat ko'rsatish sohasini kengaytirish sabablaridan biri sifatida sanoat va qishloq xo'jaligiga nisbatan xizmat ko'rsatish sohasida unumdorlikni past darajada o'sishi deb hisoblaydi. V.Fyuks tomonidan, sanoat, qishloq xujaligi va xizmat ko'rsatish sohasida ish bilan bandlik taqsimoti aholi jon boshiga to'g'ri keladigan real yalpi ichki mahsulot bilan chambarchas bog'liq degan fikri o'z tasdig'ini topmoqda. U ta'kidlaydiki, agarda qishloq xo'jaligi hissasi daromadlarga talab elastikligi farqi bilan tushuntirilsa, xizmat ko'rsatish sohasidagi o'zgarishlar uchinchi sektor (xizmat ko'rsatish)ni birinchi (qishloq xo'jaligi) va ikkinchi (sanoat) sektorga nisbatan past unumdorlik darajasi bilan ifodalanadi.

Osiyo unumdorlik tashkiloti hisoblariga ko'ra, Osiyoning bir qator mamlakatlarida ushbu korrelyatsiya koeffitsiyenti qo'yidagicha (1- jadval)

1- jadval. Xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanishi va sanoatda unumdorlikning o'sishi o'rtasida korrelyatsiya¹.

Mamlakat	Korrelyatsiya koeffitsienti
Janubiy Koreya	0,82
Tailand	0,62
Malayziya	0,59
Yaponiya	0,95

Xorijiy iqtisodiy adabiyotlarda milliy xo'jaliklarning alohida tarmoqlarida unumdorlik (samaradorlik) darajasidagi farq XX asrning 70-yillaridan tadqiqot predmeti bo'la boshlagan. O'sha davrdayoq kapital sig'imining yuqoriligi bilan ajralib turadigan (sanoat va qishlok xo'jaligi) iqtisodiyot sektorlariga nisbatan jonli mehnati ko'p bo'lgan tarmoqlarda (xizmat ko'rsatish) unumdorlik yuqoriligi tan olingan. Bu haqida V.Baumol, S.Blekmen va YE.Volflor o'z tadqiqotlarida tuxtalib o'tishgan. Quyidagi jadvalda 1981-2022-yillarda rivojlangan mamlakatlarda xususiy unumdorlik ko'rsatkichlaridan birining o'sish sur'ati statistikasi keltirilgan. [4].

2 - jadval. Rivojlangan mamlakatlarda 1981-2022 yillarda xizmat ko'rsatish sohasida mehnat unumdorligi o'sish darajasi (%da).²

Yillar	Kanada	Germaniya	Fransiya	Angliya	Yaponiya	AQSH
1981-1990	1,5	2,6	2,6	1,7	2,3	0,2
1991-2000	1,0	2,0	1,9	0,8	1,9	0,1
2001-2010	1,0	1,9	1,8	1,0	1,9	0,1
2011-2012	1,0	1,95	1,8	1,0	2,0	0,1
2013-2022	1,0	2,3	2	1,9	2,8	0,2

2-jadvaldan ko'rinib turibdiki, xizmat sohasida mehnat unumdorligini pasayishi barcha mamalakatlarda ro'y bergan, ayniqsa tahliliy davrlar oralig'ida Fransiyada (2,6 %dan 1,8 %gacha), Angliyada (1,7%dan 1,0 %gacha), Germaniyada (2,6%dan 1,95 %gacha) mazkur ko'rsatkichni pasayish tendensiyasi yuqoriroq bo'lgan.

Umuman xizmat ko'rsatish sohasida samaradorlik darajasi sanoat va qishlok xo'jaligiga nisbatan past darajada ekanligini ko'rishimiz mumkin.

1987-yilda R.Solou tomonidan ishlab chiqilgan «Unumdorlik paradoksi»ga ko'ra kompyuter texnologiyalari uchun qilingan investitsiya hajmining o'sib borishi, unga mos holda xizmat ko'rsatish sohasida unumdorlikni oshishiga olib kelmagan. Uni ta'kidlashicha, XX asrning 80 yillarida AQSHda kompyuter texnologiyalari uchun qilingan investitsiya 1 trln. AQSH dollarini tashkil qilgan, uning 85,0% xizmat sohasiga yo'naltirilgan, ammo bu sohada mehnat unumdorligini yillik o'sishi 1,0% ni tashkil etgan. 1990-yillarda esa AQSH sanoatida unumdorlikning o'sish sur'ati 3,0% ni, umuman iqtisodiyot bo'yicha unumdorlik 1,1%ni tashkil qilgan. Ushbu manba asosida shunday xulosa qilish mumkinki, unumdorlikning umumiy ko'rsatkichini past bo'lishiga uchinchi sektordagi (xizmat ko'rsatishda) unumdorlik darajasini pastligi sababdir. Servis faoliyati sohasida unumdorlik darajasi pastligi sababini quyidagicha tushunish mumkin. Bir tomondan xizmatlar yuqori texnologiyali kapital va intensiv bilim talab qiladigan tarmoqlarni o'zida mujassamlashtirsa, ikkinchi tomondan, past texnologiyali va ko'p mehnat talab qiladigan tarmoqlarni o'zida mujassamlantiradi. Shuningdek, xizmat sohasida yuqori malakali va yuqori ish haki oladigan ishchilar ham, past ish haqi oladigan ishchilar ham mehnat qiladi. Bu xol albatta unumdorlik darajasini pastligiga ta'sir qiladi. Xizmatlarning turli-tumanligi va xilma-xilligini Dj.Zingelman tomonidan e'tirof etilgan va u xizmatlarni ishlab chiqarish, iste'mol, ijtimoiy va taqsimot xizmatlariga tasniflagan. [5].

Dj.Zingelman tomonidan tasniflagan xizmat turlarining har biri o'zining murakkab tasnifiga ega. Misol uchun, banklarning, tibbiyotning, maishiy xizmatning bir necha yuz turlari mavjud. Shuning uchun ham bir xizmat doirasida bir necha farqlanuvchi belgilari bo'lishi mumkin. Xususan, tibbiyot xizmati bir vaqtning o'zida yuqori malakadagi kasbiy tayyorgarlikni talab qiluvchi kapital intensiv ko'rinishdagi (misol uchun: kompyuter diagnostikasi va turli apparatlar bilan davolash) va yuqori mehnat talab qilmaydigan mehnat intensiv (misol uchun, jarrohlik aralashuvi, tashxis qo'yish) ko'rinishidagi xizmatlarni o'z ichiga qamrab oladi. Shuning uchun ham xizmatlarni haddan tashqari xilma xilligi sababli bir tarmoq ichida fan-texnika taraqqiyoti moddiy ishlab chiqarishga nisbatan xizmat sohasiga past ta'sir ko'rsatadi.

1 Mahadevan R. New Currents in Productivity Analysis. Where To Now? – APO. 2002. P-40.

2 Service industries and economic performance. US department of Commerce Economics and Statistics Administration Office of Policy Development. 1996 – p13

Hozirgi vaqtda xorij tadqiqotchilari «R.Solou paradoksi»ning yechimini tushuntiruvchi bir necha gipotezalarni ilgari surishmoqda. Birinchidan, eng ko'p tarqalgan variant sifatida unumdorlik statistikasini nomukammalligi e'tirof etiladi. Bunday fikrni R.Solou ilgari surgan. Ikkinchidan, keng tarqalgan variantlardan yana biri - amal qilayotgan moddiy ishlab chiqarish o'zagida «servis xizmatlari»ni to'liq hisobga olmaslik hisoblanadi. Xususan, «Dj.Zingelman»ning ishlab chiqarish xizmatlari shular jumlasiga kiradi. Germaniya milliy xo'jaligi instituti ma'lumotlariga ko'ra 1990 yillarning boshlarida sanoat ishlab chiqarishida servis xizmat turlarining hissasi 80,6% ni tashkil etgan. Jumladan axborot-ta'lim xizmatlari 11,6% ni, boshqaruv xizmatlari 6,11% ni, ilmiy tadqiqotlar 4,9%ni tashkil etgan. Uchinchidan, «R. Solou paradoksi» tushuntirish ilgari amal qilgan boshka uxshash tadqiqotlar orqali ham tushuntirish mumkin. [6].

Ba'zi hollarda (masalan, Norvegiyada) xizmat ko'rsatish sohasida mehnat unumdorligining o'sish sur'ati sanoatdagiga nisbatan bir muncha yuqoriligini ta'kidlash mumkin. Yuqoridagi ma'lumotlar «Devindning keyinga qoldirish gipotezasi»ni, ya'ni vaqt o'tishi bilan mehnat unumdorligini o'sish sur'atini jadallashuvini asoslashga xizmat qiladi.

Xizmat ko'rsatish tarmoqlarida mehnat unumdorligini o'sish sur'ati statistikasi ma'lum bir qiziqish uyg'otadi. XX asrning 80-yillaridanoq xorij tadqiqotchilari YAIM hajmida xizmatlar hissasini o'sishini va postindustrial jamiyatda yuqori texnologiyali tarmoqlar kerakli darajada ayrim xizmat ko'rsatish jarayonida mehnat unumdorligini yuqori bo'lmasligini talqin etishga harakat qilishgan. 1985 yilda L.Sammers tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, xizmat ko'rsatish sohasini turli-tumanligi ushbu sohaga ilmiy texnika taraqqiyoti yutuqlarini bir xilda joriy etilmasligini va shunga mos holda unumdorlikni (samaradorlikni) o'sish sur'ati turlichaligini ko'rsatgan. [7].

Ba'zi rivojlangan mamlakatlarda ulgurji va chakana savdo, transport, aloqa, moliyaviy xizmatlarda unumdorlik darajasini sezilarli oshganligini ko'rishimiz mumkin. Bunda ma'lum bir qonuniyatni, ya'ni Dj. Zingelmanning ishlab chiqarish va taqsimot xizmatlarida unumdorlikni yuqori bo'lishi qonuniyatini amal qilayotganligini ko'rsatishimiz mumkin. Shuningdek keyingi vaqtlarda unumdorlikni o'sish sur'atini yuqoriligini telekommunikatsiya va aloqa tarmoqlarida ko'rishimiz mumkin. Xususan, keyingi besh yil ichida bu tarmoqlarda unumdorlik Germaniyada 18,0%, Norvegiyada 17,0% ni tashkil etgan. Dj. Zingelmanning tasnifi bo'yicha iste'mol va ijtimoiy xizmat turlarida unumdorlikni bir muncha past darajada bo'lganligini ko'rishimiz mumkin. Masalan, restoran va mehmonxona xizmatlari bu davr mobaynida Germaniyada 4,8%, Fransiyada 3,0%, Norvegiyada 6,0% ni tashkil kilgan. Mavjud bunday qonuniyatni quyidagicha izohlash mumkin. Iste'mol va ijtimoiy xizmat sohalorida boshqa sohalarga nisbatan unumdorlikni past darajasini ushbu xizmatdagi xususiyatlar va ularga ITTni ta'sir ko'rsatish imkoniyatlarini chegaralanganligi bilan izohlash mumkin. D.Treplet va B.Bosvortlarning ta'kidlashicha ITTning ta'siri asosan xizmat sohasining besh tarmog'iga, ya'ni moliya xizmati, ulgurji va chakana savdo xizmati, ishblarmonlik xizmatlari, sug'urta va kommunikatsiya tarmoqlarida intensiv ta'sir ko'rsatmokda. Shuningdek, rivojlangan mamlakatlarning ko'pchiligida bu sohalarni rivojlantirish maqsadida yirik hajmdagi investitsiyalar yunaltirilmoqda. Masalan, AQShda jami investitsiyalarning 50,0% xizmat sohasiga yunaltiriladi yoki har yili o'rtacha 220,0 mlrd. AQSH dollari miqdoridagi mablag' xizmat sohasiga yunaltiriladi. [8].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xorijiy adabiyotlarni o'rganish va servis faoliyati unumdorligi (resurs-sarf yondashuvi) nuqtai nazaridan ko'rsatkichlarni tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarni keltirish mumkin:

servis faoliyati unumdorligi (resurs-sarf yondashuvi bo'yicha samaradorlik)ni o'sish darajasining turlichaligi xizmatlar ko'rsatish jarayonida ITTni ta'sirini har-xilligi, iste'mollarni xizmatlar iste'moliga jalb qilinish darajasi bilan asoslanadi.

servis faoliyatida samaradorlik (unumdorlik) ko'rsatkichlari statistikasini o'rganish orqali shunday xulosa qilish mumkin: bir necha kategoriyadagi xizmatlarni samaradorligini baholashda resurs-sarf yondashuvi samaradorlik haqida bir muncha tor tasavvurni beradi, chunki u faqat iqtisodiy tomonini yoritadi. Bu hol ba'zi xizmat kategoriyalarida unumdorlik ko'rsatkichlarini ahamiyati pasayishini asoslaydi.

Shunday qilib, xorijiy tadqiqotchilarning tajribasi servis faoliyatining ba'zi turlari samaradorlikni baholashda resurs-sarf yondashuidan foydalanishning chegaralanganligidan dalolat beradi va shuning uchun ham uning (servis xizmatlarini ba'zi turlarini) samaradorligini baholashda yangicha kompleks yondashuvning dolzarbligini keltirib chiqaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. A.N. Nizamov, S.K. Yuldashev, A.X. Jumayev, Sh.S. Sharifov, S.B. Bobokulov. [Salary in the system of material incentives for workers of construction](#) //Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems. – 2020. – T. 12. – №. 7. – P. 1925-1927.
2. Bobokulov S.B. Diversifying the service field under digitalization //American Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2022. – V. 11. – ISSN Online: 2771-8948. – P. 218-224.

3. Бобокулов С. Б. Роль модернизации в повышении эффективности системы коммунальных услуг // Экономика и предпринимательство. – 2020. – №. 7. – С. 820-822.
4. Bobokulov Sanjar Bakhrankulovich. (2024). Advancement Achieved by Implementing Environmentally Friendly Technology in Housing and Communal Services. Excellencia: International Multi-Disciplinary Journal of Education (2994-9521), 2(5), 33-36. <https://doi.org/10.5281/>
5. Шавқиев , Э., & Бобокулов , С. (2024). ЎЗБЕКИСТОНДА ОЛИЙ ТАЪЛИМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2(12), 459–469. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2024-vol2-iss12-pp459-469>
6. Kotler P. Marketing asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
7. Xidoyatov Q.X. Xizmatlar iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
8. Kaplan R., Norton D. Balanced Scorecard. Harvard Business Review, 2004.
9. Parasuraman A., Zeithaml V., Berry L. SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. Journal of Retailing, 1988.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>